

Kansainvälisen politiikan valtavierrat

JARKKO ESKOLA

Jukka Valtasaaren uusiin kirjoihin *Lännen jälkeen* avaa globaalin näkökulman nykyhetken maailmanpolitiikan keskeisiin ”suurvaltoihin”. Niihin hän lukee Euroopan unionin, Yhdysvallat, Venäjän ja Kiinan. Valtasaari on aiemmissa kirjoissaan pohtinut Suomen turvallisuuspoliittista asemaa ja sen kehitystä viime vuosikymmenien aikana. Luetuani hänen edellisen kirjansa *Suomen turvallisuus* (2015) totesin, että sen tulisi olla ”pakollinen” jokaiselle kansanedustajalle, jokainenhan heistä jo asemansa puolesta joutuu olemaan vastuussa ja ymmärtämään Suomen valtiollisen aseman ja sen ulkopoliittikan taustan ja menneiden vuosikymmenien kehityksen.

Lännen jälkeen -kirjassa ei ole enää fokuksena Suomi, vaan tavoitteena on ymmärryksen syventäminen siitä, missä kansainvälisen politiikan valtavierrat tällä hetkellä liikkuvat. Selviääkö EU-Eurooppa sisäisistä ongelmistaan, onko Trumpin twiittauspolitiikan USA edelleen lännen johtava maa, millaisiin tavoitteisiin Venäjä rakentaa suurvalta-asemaansa ja miten nopeasti Xiin Kiina ja sen talous ohittaa USA:n ja haastaa sen johtajuuden? Valtasaari taustoittaa ja asettaa kysymyksiä, haastaa lukijansa niitä pohtimaan, mutta päätyy vastauksiin vain varovasti, kuten diplomaateilla on tapana.

Kirja avautuu Yhdysvaltojen presidentti Franklin D. Rooseveltin ja Britannian pääministeri Winston S. Churchillin elo-

kuun 14. päivänä vuonna 1941 allekirjoittamalla ”The Atlantic Charterilla” – Atlantin julistuksella, jossa ilmaistaan ne arvot, joihin länsi nojaa: demokratia, oikeusvaltio, rauha, tasa-arvo ja kaikilla ihmisillä elämä vapaana pelosta ja puutteesta.

Näille arvoille perustui se maailmanjärjestys, joka ilmaistiin YK:n peruskirjassa ja niissä instituutioissa, joilla kansainvälisin sopimuksin on sen jälkeen pyritty toimimaan. Kysymys kuuluu nyt: vieläkö kansainvälinen yhteistyö perustuu näihin arvoihin tai kuinka suuresti ne nyt asetetaan kyseenalaisiksi? Mikä tai mitä on tarjottavissa niiden tilalle? Haastetaanko länsi nyt johonkin uuteen arvomaailmaan? EU:n sisällä haasteen ovat esittäneet Puola ja Unkari, joista edellinen kyseenalaistaa oikeusvaltion ja jälkimmäinen yksilön vapauden esittäessään ”illiberaalia” arvojärjestelmää, diktatuuria, yhteiskuntamuodon perustaksi. Presidentti Trumpin ”Amerikka ensin -aate” palauttaa Yhdysvallat ulkopoliittisesti 1930-luvulle, ja viesti sisältää halua irtautua yhteisistä instituutioista, niiden toimintaperiaatteista. Ne näkyvät jo muun muassa Naton vastuuta koskeissa lausunnoissa, WTO:n, Maailman kauppajärjestön, toiminnan halvauttamisessa, YK:n ohittamisessa tai sen aseman kyseenalaistamisessa. Venäjä on nousemassa uhittamaan ydinaseella, jotka ”kylmän sodan” aikaisilla sopimuksilla saatiin osin purettua tai ainakin siirrettyä pois aktiivisen asevarustelun piiristä. Kiina – no-

---

Jukka Valtasaari
Lännen jälkeen
Docendo, 2019

peasti nousevana talousmahtina – haastaa sotilaallisella varustautumisellaan ja ”silkkitie” valloituksellaan muut suurvallat.

EU-Eurooppa horjuu peräkkäissä ”kriiseissään” 1990-luvun euforian jälkeen. Selkeimmin nämä nousivat näkyviin vuonna 2008 kansainvälisen talousongelman siirtyessä USA:sta Eurooppaan ja ravistellesa pankkien luottokelpoisuutta etenkin Kreikassa, Irlannissa, Espanjassa ja myöhemmin myös eräissä muissa maissa. Sitä seurasi vuoden 2015 pakolaisaalto Afrikasta ja Lähi-idästä, jonka seurauksena olivat yksittäisten jäsenvaltioiden sisäiset poliittiset vaikeudet ja oikeistopopulistien poliittinen vahvistuminen, ja osittain pakolaisaallon aiheuttamana tämän pakolaisaallon jäsenvaltioiden välillä. EU:n sisäinen muuttoliike, etenkin keskisen Euroopan uusista EU:n jäsenmaista purkautui selkeästi vuonna 2015 brittien kansanäänestyksessä, joka johti Brexitiin, Britannian eroamiseen EU:sta. Prosessi, jonka vaikeudet ovat sävyttäneet viime vuosina EU:n politiikkaa.

Neuvostoliiton kaikki yllättänyt hajoaminen vuonna 1991 mullisti silloin globaalin politiikan. Neuvostoliiton purkautumisen jälkeinen 1990-luku oli uuden poliittisen suunnan ha-

kua sekä Venäjällä että kaikissa siitä irronneissa valtioissa. Kommunismista ja sen instituutioista irtautuminen, uuden demokraattisen ja taloudellisen järjestelmän rakentaminen ei onnistunut useimmissa maissa, vaan se johti vaikeisiin kriiseihin ja sopeutumisongelmiin.

Jeltsinin seuraajana Putin oli 2000-luvun alussa vielä varovainen ja lännen suuntaan avautuva, mutta hän reivasi melko nopeasti purjeensa. Hänen puheensa vuonna 2007 Münchenissa valtiopäämiesten kohtaamisessa teki selväksi, että Venäjä ei jatkossa kytkeydy EU-Eurooppaan vaan etsii oman tiensä. Lännen arvot eivät ole meidän, se arvopohja, jota meille on tarjottu, ei sovi Venäjälle, joka on Tsaari-venäjän perillinen. Historian kunnioittaminen johtaa eri tielle. Putinin Venäjä lähti selkeästi etsimään historiallisen valta-asemansa vahvistamista, kun sen talous lähti vahvaan nousuun öljytulojen sen uudelleen mahdollistaessa 2000-luvulla. Venäjä on taloutensa osalta lähes täysin riippuvainen öljy- ja maakaasutuloistaan. 1990-luvun syvän notkahduksen aiheuttivat arabimaat romahduttamalla öljyn hinnan 12 dollariin tynnyriltä. 2000-luvun alussa hinta nousi 140 dollariin tynnyriltä. Tämä öljyn hinnan yli kymmenkertaistuminen takasi myös Putinin nousun. Talouden näin vahvistuttua myös etupiiriä lähedettiin vahvistamaan. Georgian sota vuonna 2008 oli siitä selkeä näyte, sitten seurasivat Krimin ja itä-Ukrainan valloitukset. Niiden seurausta olivat lännen taloudelliset sanktiot ja Venäjän poliittinen eristäminen. Tie jolla edelleen ollaan.

Yhdysvallat jakautui sisäpoliittisesti vuoden 2015 presidentin vaaleissa selkeästi ja syvenevästi kahteen leiriin. Trumpin hieman yllättävä voitto ja hänen sen jälkeinen twiittaamalla ja puolittuuksilla johdettu politiikkansa on vain vahvistanut tuota jakoa. Sisäpolitiikka on koko ajan saannut Trumpin politiikkaa ja siten heijastunut myös USA:n asemaan lännen perinteisenä johtavana valtiona. Nyt vaalivuoden jo alkaessa ja istuvan presidentin aseman heikentyessä ja edustajahuoneen uhatessa presidenttiä erottamisella sisäpolitiikka tulee entistä selvemmin hallitsemaan vuotta 2020. Venäjän kyberuhkat kohdistuvat varmuudelle vaalivuoteen. Miten 70-vuotista olemassaoloaan juhli-va NATO selviää Ranskan presidentin ilmaisemasta ”aivokuolemastaan”? Syveneekö tullikiista USA:n ja Kiinan välillä? Nämä ovat suuria kysymyksiä sisäpolitiikkaansa käpertyvälle Trumpille? Toinen kysymys on löytyykö demokraattien puolelta riittävän vahva haastaja istuvalle presidentille?

Kiina on palannut yksinvaltiuden tielle. Nykyinen puoluejohtaja XI on keskittänyt vallan itselleen ja asettanut jo julkisesti tavoitteekseen tehdä Kiinasta maailman johtavan vallan ennen kuin puolue täyttää 100 vuotta vuonna 2046. Kiinan talous on kasvanut 40-kertaiseksi kulu-neitten 40 vuoden aikana, ja se lähenee Yhdysvaltojen tasoa. 1,5 miljardin ihmisen valtiona Kiinalla on suuri potentiaali, mutta kysymys siitä, harmaantuuko väestö ennen tuota tavoitetta on myös asetettu. Yhden lapsen politiikka ja nopeasti vaurastu-

nut maa saattaa kohdata väestöpoliittisen esteen. Kiinan kasvu on nojannut voimakkaasti energiaan ja erityisesti myös hiilivoimaan. Kaupunki-ilman saastuminen on jo vakava varoitus nykypoliitikalle ja aihe väestön levottomuuteen. Kiinan talouden kasvun sopeuttaminen globaaliin ilmastomuutokseen saattaa merkittävästi rajoittaa sen talouden kasvu-uraa. Sisäiset levottomuudet voivat olla merkkejä kommunistisen hallinnon rajallisesta kyvystä hallita väestön eriarvoisuuden kasvua. Hongkong levottomuuksineen voi olla tästä hälyttävänä oireena.

Lännen jälkeen herättelee kysymyksiä ja avaa tulevaisuuden haasteita. Se toimii herätyskellona osoittaessaan tämän hetken tilanteen, jossa länsi on haastettu selvemmin kuin kertaakaan kaksinaapaisen kylmän sodan vuosikymmenten jälkeen. Lännen johtamat instituutiot ovat joutuneet koetteille ja ne arvot, joihin nojaten EU on laajentunut Neuvostoliiton sortumisen jälkeen, ovat koetteilla. Lännen johtajuus ja sen vaatima yhtenäisyys ja arvovalta on kyseenalaistettu. Trumpin johtama USA on suurissa sisäänpäinkääntyneisyyden aiheuttamissa ongelmissa, ja EU:n yhtenäisyys rakoilee.

Vastauksia tulisi löytää, mutta mistä ja miten? Kysymysten esittämisen ja niiden taustoittamisen tulisi avata tilaa keskustelulle. Ehkä se mahdollistaa ja selkeyttää myös vastausten löytämistä. Vai elämmekö vain ajan virrassa odottaen siinä tapahtuvia ratkaisuja?